

DE SCHATKAMER

Nelleke Metselaar

De schatkamer

*Reflecties en beschouwingen over
religie en spiritualiteit*

BILTHOVEN 2016

Copyright © 2016 Nelleke Metselaar

Oorspronkelijk verschenen op: www.nellekestudeert.blogspot.com

Omslag: Reflecties van een kerkraam (foto: Nelleke Metselaar)

Tenzij anders vermeld zijn de foto's en tekeningen van de auteur.

Boekverzorging: Studio Milinda

Productie: Wöhrmann, Zutphen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

ISBN 978 94 5670 362 2

Inhoud

<i>Woord vooraf</i>	7
1. Een ander christendom	11
Het kind in de kribbe...	11
De eerste christenen	15
De ware leer	18
Het ontstaan van het christendom	21
Geen vier maar vele evangeliën!	23
Hemelvaart, wat is dat eigenlijk?	25
In den beginne was het Woord...	28
Hersenkragen over predestinatie, erfzonde en uitverkorenen	31
Religiestudies op vakantie	34
2. Andere ideeën over God	39
De bonte volksreligie van Nepal	39
Het boeddhisme: de 'protestantse tak' van het hindoeïsme	43
Op zoek naar een gematigde islam	47
De Quakers	51
Godsbeelden	56
3. Religie en samenleving	59
Wat is 'je identiteit'?	59
Onttovering...	61
...en sacralisering	63
We hebben nieuwe mythen nodig!	66
Religie en geweld	69
4. Spiritualiteit ervaren	73
Non-dualiteit	73
Mystiek, (n)iets voor mij...?	75
The 'mystery experience'	78
Leven in aandacht	81

5. Filosofie anders	85
Pythagoras	85
Hermetica	87
Hylisch pluralisme	91
Jung en de kwantumfysica...	94
Zinvol toeval	96
Spinoza, de grote onttoveraar?	99
Fenomenologie en taal	103
6. Goddelijke taal	107
De stilte	107
Woorden...	110
Religie zonder woorden	113
Bestaat er zoiets als religieuze of spirituele muziek?	115
Muziek: een weg naar binnen of naar boven?	116
De muziek der sferen	122
De mooie combinatie van kunst, muziek en stilte...	126
7. De mystiek van het tekenen	129
Hoofd of hart?	129
Op bezoek bij Maria	131
Schrijven in Frankrijk... met Evelyn Underhill	133
Ervaringen van tekenaars	136
Een dag van misschien wel niet zo toevallige dingen	137
De mystiek van het tekenen	140
8. Over mijn studie	145
Kind in een snoepwinkel	145
Heel andere gesprekken	146
Van snoepwinkel naar schatkamer	147
Tijd voor reflectie	148
Samenwerken met mijn dochter	150
Het laatste jaar...	151
<i>Literatuur</i>	153

Woord vooraf

Dit boek is het resultaat van vier jaar lang studeren aan de Hogeschool voor Geesteswetenschappen in Utrecht: een jonge en experimentele academie in Utrecht met toonaangevende docenten als Jacob Slavenburg, John van Schaik, Hans Gerding, Hilde Debacker en Hein van Dongen. Vier jaar elke week twee boeiende avonden met colleges over de bronnen en de rol van religie, de gnosis, de vrije wil, over westerse esoterie en oosterse filosofie en over mystiek...het voelde als één grote onderdompeling in bijzondere ideeën en denkbeelden, die zich vaak bewogen tot op de grens van wat wetenschappelijk geaccepteerd is, soms daar net daaroverheen.

Vanaf het begin heb ik mijn ervaringen en bevindingen rond deze studie beschreven in een blog voor een groep geïnteresseerde vrienden en lezers. Dit resulteerde in ruim vijftig columns, overpeinzingen of reflecties op het verschijnsel religie en alles wat daarmee samenhangt: verwondermomenten zoals ik ze noemde op mijn site (www.nelleke-studeert.blogspot.com). Dit soort verwondermomenten waren er veel, al zijn ze lang niet allemaal in een blog terecht gekomen. Ik heb veel nieuwe inzichten opgedaan, nieuwe begrippen en denkbeelden leren kennen. Ik ben flink verontwaardigd geweest toen ik ontdekte dat er ooit een rijkere en meer spirituele vorm van christendom is geweest die zich kon meten met de populaire oosterse spiritualiteit van nu. Ik heb veel nieuwe westerse en oosterse filosofische wijsheidsleren leren kennen. En mijn grootste ontdekking bleek de mystiek.

De blogs zijn niet alleen het resultaat van mijn studie, maar ook het resultaat van mijn levenslange interesse naar de aard van het goddelijke en in alles wat zich op de rand van het waarneembare beweegt. Twee mensen die mij tijdens mijn leven hierin hebben gevormd zijn mijn – helaas te vroeg – overleden vader die mij toen ik veertien jaar oud was het boek *Waren de goden kosmonauten* van Erich Von Däniken liet lezen.

Enkele jaren later was het de moeder van mijn eerste vriendje, Tineke, die mij bijzondere boeken aanreikte en me als jongvolwassene meenam naar lezingen over Jung, over feministische en bevrijdingstheologie. Ondanks het grote leeftijdsverschil was zij voor mij een lange periode mijn klankbord en zielsverwante.

Studeren aan de Hogeschool voor Geesteswetenschappen was één groot feest. Ik wil hierbij de zeer bevlogen docenten bedanken die voor mij deuren hebben geopend naar een zeer bijzondere schat aan kennis en wijsheid. Waarbij ik me steeds heb gerealiseerd dat ik dan wel de cognitieve kennis tot me kon nemen uit de boeken en colleges, maar dat de wijsheid – de kennis van het hart zoals professor Gilles Quispel dat zo mooi zegt – uiteindelijk alleen via ervaring, het leven, kan worden verkregen. Het opdoen van deze kennis heeft me wellicht zelfs afgehouden van het verkrijgen van wijsheid; een paradox waar zenmeesters ook wel raad mee wisten.

Hoewel ik het studeren begonnen ben uit pure interesse, kan het natuurlijk niet anders dan dat vier jaar lang bezig zijn met spiritualiteit en zingeving z'n sporen nalaat. Zo dacht ik bijvoorbeeld dat mijn werk een totaal ander terrein besloeg, maar inmiddels is gebleken dat de studie mij ook in mijn werk beïnvloedde, een ontwikkeling waar ik momenteel de vruchten van pluk en waardoor ik mij bezig hou met spiritualiteit in organisaties.

En dan was er plotseling ook de herkenning van de bijzondere vorm van tekenmeditatie, het Zen Zien Teken, dat ik al jaren beoefen, maar waar ik door de opdracht van een eindschrijving de gelegenheid kreeg om de diepere betekenis van te ontdekken. Onder de titel *De mystiek van het tekenen* hebben hierin voor mij de westerse en oosterse filosofie, mystiek en zen elkaar gevonden.¹ Op grond hiervan ben ik nu zelf ook begonnen met het geven van lessen hierin.

Ik heb ervoor gekozen om de blogs niet in chronologische volgorde op te nemen, maar gerangschikt rond thema's zodat de lezer haar of zijn eigen interesse kan volgen. Een aantal blogs die meer over het studeren zelf gaan heb ik bij elkaar gezet in een apart laatste hoofdstukje.

Naast dat het me weer deed beseffen wat een rijke periode dit in mijn

1. Zie samenvatting op pag. 140 en op www.zenientekenen.nl.

leven is geweest, heeft het bijeenhalen en bewerken van de blogs mijzelf ook weer veel plezier gegeven. Ik wil mijn trouwe lezers bedanken voor hun mooie en soms kritische reacties op mijn blogs die mij stimuleerden om er vier jaar lang mee door te gaan. Als deze verzameling mijn nieuwe lezers ook helpt om hun gedachten te vormen, of verder te duiken in de boeiende ideeën die ik hen hierbij wil aanreiken, is mijn doel bereikt.

1.

Een ander christendom

Het kind in de kribbe...

24 december. De meeste mensen in onze seculiere samenleving zien het kerstverhaal van het kind in de kribbe met de engelen, de herders en de wijzen uit het oosten, vooral nog als een mooi sprookje. We weten ook allemaal dat de datum van Jezus' geboorte door de kerk doelbewust is vastgesteld op de datum van het oudere Germaanse midwinterfeest en ach, het dogma van de maagdelijke geboorte nemen we ook niet meer zo serieus. We vieren het kerstfeest ieder op onze eigen manier, plukken hier en daar wat vandaan en creëren onze eigen rit en symboliek. Blijkbaar hebben we daar wel behoefte aan, maar het christelijke verhaal op zich zegt ons niet veel meer. Waarom eigenlijk niet?

Door de reeks colleges over de eerste eeuwen van het christendom en de boeken die ik er omheen lees, kom ik een hoop te weten over het ontstaan van de christelijke evangeliën. Ik heb de kerk al lang van een hoop gegoochel met teksten verdacht, maar wat ik nu lees vind ik toch wel heel erg boeiend.

“Als iemand zou worden verteld dat er vele eeuwen geleden een hemels licht scheen over het lichaam van een slapende vrouw, zoals het haar voorkwam in haar droom; dat waarzeggers daarna de komst van een wonderbaarlijk kind voorspelden; dat er bij de geboorte van dit kind engelen verschenen; dat kooplieden uit verre streken naar het kind toekwamen om het geschenken te brengen; dat een oude heilige de goddelijkheid van deze baby herkende en aan de voeten van het kind neerviel om het te vereren; dat dit kind in zijn achtste levensjaar zijn leraren verbijsterde met de diepgang van zijn kennis en hun niettemin verering toedroeg; dat deze jongeling opgroeide, vervuld van meedogende liefde voor al wat leefde en onderhevig was aan lijden; dat hij, om zijn medeschepselen te helpen,

afstand deed van alle wereldse geneugten en vooruitzichten;
dat hij zwaar beproefd werd tijdens een schrikbarende poging tot Verzoeking waarbij alle boze krachten tegen hem in het geweer werden gebracht en dat hij ze alle overwon;
dat hij deugdzzaamheid predikte en naastenliefde praktiseerde;
dat hij discipelen verzamelde en apostelen uitzond om zijn leer te verbreiden door vele landen en volken;
dat deze 'helper van de werelden' kon bogen op een hogere afstamming dan een aardse en een leven dat al lang voor Abrahams geboorte had bestaan – over wie zou deze man of vrouw dan denken dat dit verhaal werd verteld?
Zou hij of zij niet zeggen dat dit een andere versie moet zijn van het verhaal over degene die tijdens de regering van keizer Augustus ter wereld kwam in een Syrisch dorp en tijdens de regering van Tiberias een gewelddadige dood stierf?
Wat zou deze man of vrouw zeggen als erbij gezegd werd dat dit verhaal vijf tot zes eeuwen ouder is dan dat van de grondlegger van het Christendom?
Want zo luidt ook het verhaal over de Boeddha.
Zo oud is dit verhaal.”²

Zo wordt wel heel duidelijk gemaakt dat het kind in de kribbe niet exclusief een verhaal is van het christendom. In de eerste eeuwen na Christus was het Romeinse Mithras-geloof nog springlevend. Historici vermoeden dat veel verhalende elementen uit de evangeliën hieruit overgenomen zijn. Enkele andere citaten:

“Ook de geboorte van de Perzische mysterie god-mens Mithras, werd geacht te zijn gebeurd in de nacht van de winterzonnewende, in een grot, ergens tussen 3000-2400 v. Chr. Zijn geboortedag werd gevierd op de 25^e december. Er waren magiërs aanwezig en drie schaapherders”

“Het mystieke kind in Eleusis werd uit een maagd geboren; de antieken schiepen voor zichzelf het heilig dogma ‘een maagd zal een zoon ontvangen’

2. Oliver Wendell Holmes, 1830.

gen en baren', in de nacht werd verkondigd 'er is ons een kind geboren, een zoon is ons geschonken'."

"Zoals Christenen de geboorte van Jezus vieren, vieren ingewijden in de mysteriën de geboorte van Osiris-Dionysis, de wonderbaarlijke baby van God, het mysterie en hij die op wonderbaarlijke wijze werd geboren. Een stem zou tijdens de geboorte van Osiris hebben verkondigd: 'de heer van de hele aarde is geboren'. Een oude Egyptische hymne zegt 'Gij Goddelijk mens-kind, koning over de aarde, prins van de onderwereld'."

"Historische maagden krijgen geen kinderen, maar in de mythologie wemelt het van de verhalen over maagdelijke geboorten. Sterren staan niet boven een huis of een stal en ze leiden mensen niet naar het westen (vooral niet als ze in het oosten verschijnen!) Toch komen ze in iedere oude mythe voor. Iedere oude messiaanse figuur werd aangekondigd door een ster. (...)"

"Op z'n laatst in 1300 v.Chr. zijn in de tempel van Luxor inscripties aangebracht waarin scènes voorkomen van engelen die de komst van een goddelijk wezen verkondigen aan herders in een veld; van Gabriël die een maagd komt aankondigen dat zij de moeder van de Christos zal zijn; van een geboorte in een grot; en van de drie wijzen die het goddelijk kind op de knieën aanbidden. De maagdelijke moeder had duizenden jaren voordat het kind in Bethlehém het levenslicht zag het goddelijk kind al in haar armen. (...).

Toen de god Osiris als verlosser naar de aarde kwam, deed hij dat als zijn eigen zoon, Horus. Hij werd geboren 'als een Woord'. De Egyptische tekst zegt dat hij als plaatsvervanger naar de aarde kwam. Er was zelfs een Oudegyptisch feest ter viering van de geboorte van Horus, bekend als 'Dag van het Kind in de Kribbe'.

Op de dag van de winterzonnwende droegen de oude Egyptenaren een kribbe met kind door de straten van de grotere steden."³

3. Citaten uit: Jacob Slavenburg, *De logische Jezus*; Tom Harpur, *De heidense Christus*; Tim Freke en Peter Gandy, *De mysterieuze Jezus*.

Isis met Horus op schoot: de oudste madonna ter wereld. Ik heb een beeldje daarvan in de kast staan. Altijd gedacht dat het toeval was...

Waarom wil ik deze citaten met je delen? Omdat ik verbijsterd ben over een paar dingen: het is vrij duidelijk dat de christelijke kerk deze verhalen heeft overgenomen van veel oudere verhalen. Dat is op zich niet zo erg, dat gebeurde voortdurend in religies die na of naast elkaar bestonden. Het grote verschil is echter dat de christelijke kerk ze als exclusief voor het Christendom heeft gepresenteerd, ze letterlijk genomen heeft en verkondigd als historische feiten. Zelfs gepresenteerd als dogma's, waarin je moest geloven om erbij te horen – op straffe van verkettering en de dood.

Volksreligie is de term die vaak valt in onze colleges: een religie voor de 'eenvoudigen van geest'. Is het daarom dat de christelijke leer niet meer past in deze tijd? Het presenteren van de letterlijke betekenis van de evangeliën als waarheid zou wellicht nog onder domheid kunnen vallen. Dat idee verdwijnt echter als je weet dat de christelijke kerk in de eerste eeuwen nadat ze aan de macht kwam de bronnen waaruit zij voortkwam systematisch heeft ontkend en zelfs letterlijk tot aan de grond toe vernietigd. Met de vernietiging van de bron is ook de meer symbolische of spirituele betekenis van de verhalen voor ons verloren gegaan. Een betekenis die voor de 'heidense' volken, de gnostici en de oude Egyptenaren wel bekend en levend was. Freke en Gandy schrijven:

“De waarheid is dat de Evangeliën versies zijn van oude teksten over de gedramatiseerde rituelen van de incarnatie en wederopstanding van de zonnegod Osiris/Horus, rituelen die oorspronkelijk Egyptisch waren, maar later werden overgenomen door de gnostici en de hellenisten, vervolgens door de joden, en ten slotte, – in volslagen onwetendheid – door de christelijke beweging die ze overbracht naar de arena van de feitelijke geschiedenis.”⁴

4. Citaten: Freke en Gandy, *De mysterieuze Jezus*; Harpur, *De heidense Christus*.

De eerste christenen

Ik schreef eerder: 'de christelijke kerk heeft in de eerste eeuwen na haar ontstaan, de eigen bronnen waaruit zij voortkwam systematisch ontkend en zelfs letterlijk tot aan de grond toe vernietigd'. Voordat ik wat meer vertel over die bronnen zelf moet ik toch even een eigen ervaring kwijt waaraan ik moest denken.

Toen ik in 2000 een reis naar Egypte maakte, was ik geschokt toen ik de Isis-tempel in Aswan bezocht en de verwoestingen zag die daar waren aangericht. Door de eerste christenen, vertelde men mij toen. Het was niet een verwoesting zoals ik me de beeldenstorm voorstel, waarbij boze menigte alles onder de voet loopt wat ze tegenkomt. Nee, dit betrof een systematische, en grondige vernietiging van alle grote reliëfs op de muren van de tempelgebouwen. Voorstellingen van goden, vooral de godin Isis, van inwijding scènes, e.d. Vanwege de hardheid van de steen en de enorme hoogte van de tempels en afbeeldingen is er waarschijnlijk maanden of jaren aan gewerkt. Het was voor het eerst dat ik oog in oog stond met het geweld van christenen. De haat die men gehad moet hebben, was nog voelbaar. Het was ook een enorm contrast met de serene, beheerste en zeer kunstzinnige uitstraling van de voorstellingen zelf.

Toen begreep ik niet goed waar dit uit voortkwam. Bekend waren wel de voorbeelden van een gewelddadig christendom in de tijd van de kruistochten en de inquisitie, maar dat was toch vooral iets 'van de middeleeuwen'. Hier ging het om een wel heel vroege uiting van geweld tegen andere religies. Inmiddels weet ik meer. Er is veel meer kennis over de eerste eeuwen van het christendom dan we via kerk of op school horen. Het blijkt dat er in die periode een stevige strijd heeft gewoed tussen de christenen die de kerk als instituut wilden vestigen en de 'oorspronkelijke' christenen die een meer spiritueel christendom aanhingen. Aanvankelijk bestond die strijd uit stevige discussies en disputen over de werkelijke betekenis van de leer van Jezus Christus. Zoals er overigens vele discussies tussen diverse religies en cultussen plaatsvonden, want in die tijd bestonden er veel stromingen naast elkaar. Tot dat de christelijke kerk voet aan de grond kreeg bij de Romeinse heersers en in de vierde eeuw tot staatsgodsdienst werd uitgeroepen.

Vanaf die tijd werd alles wat niet tot de officiële lering van deze kerk hoorde tot ketterij verklaard en werd van lieverlee alles en iedereen die maar enigszins afweek van de officiële leer verboden en uitgeroeid. Zelfs toenmalig gerespecteerde grote christelijke filosofen werden verboden, verbannen of gedood.

In 374 gaf aartsbisschop Athanasus van Alexandrië een zgn. *Paasbrief* uit met een lijst van ‘toegestane’ boeken. Christelijke groeperingen en kloosters werden opgeroepen om alle andere boeken en oude geschriften te vernietigen, inclusief de vele evangeliën van de eerste christenen die de nieuwe canon, de Bijbel, niet hadden gehaald. De keuze van de boeken van het Nieuwe Testament is gemaakt op basis van de denkbeelden van de overwinnaars, de orthodoxe christenen. Het schandalige dieptepunt van deze vernietigende acties was de bestorming en vernietiging van de grote bibliotheek van Alexandrië, waarin honderdduizenden oude geschriften waren opgeslagen – men zegt: alle kennis van de toenmalige en oude wereld. Daarbij werd ook de laatste grote filosoof en wiskundige van de bibliotheek, Hypatia, levend gevild en gedood.

Het is om te huilen als je leest wat er aan wijsheidsbronnen vernietigd zijn waar we pas tweeduizend jaar later weer de beschikking over kregen. Waarom word ik hier nu zoveel eeuwen later nog boos over? Omdat ik het onbegrijpelijk vind dat ik op mijn (christelijke) scholen of via de kerk – waarvan ik zelfs de vrijzinnige kant heb meegemaakt – nooit iets van deze geschiedenis heb meegekregen. En het voelt alsof mij al die tijd toch iets onthouden is. En nog altijd blijft de kerk haar gelovigen voorhouden dat de dogma’s van de eerste eeuwen door God zelf zijn afgekondigd. De erfzonde, het schuldig zijn, de boetedoening: nog altijd worden grote groepen mensen hier geestelijk mee onder de duim gehouden. En dan te bedenken dat de doop, de ‘eucharistie’, de wonderen, de kruisiging, de opstanding, allemaal uit andere, oudere filosofieën of religies stammen...

Elaine Pagels, een autoriteit op het terrein van het vroege christendom, schrijft:

“Het zijn de winnaars die de geschiedenis schrijven – op hun manier. Het is dus geen wonder dat de traditionele verslagen over de oorsprong van het Christendom allereerst de woorden definieerden – ze noemden zichzelf

'orthodox' en hun tegenstanders 'heidenen' – en daarna doorgingen met aantonen – althans tot hun eigen tevredenheid – dat hun overwinning historisch onontkoombaar was, of in religieuze termen, 'geleid werd door de heilige geest'.

Er is veel interessante literatuur over de polemiek tussen filosofen en de eerste christenen. Deze illustreren dat de orthodoxe christenen zich de oude ideeën en verhalen toe eigenden om de kerk bestaansrecht te geven. Het was ook toen al duidelijk dat ze daarbij geen inzicht hadden in de diepere betekenis ervan. De 'heidense' filosofen in die tijd vonden het christelijk concept van God zelfs primitief. Zo schrijft Celsus, een in die tijd bekende filosoof, en tegenstander van de orthodoxe christenen:

*"De christenen zeggen dat God handen heeft, een mond en een stem, ze verklaren steeds maar weer dat 'God dit zei' of dat 'God sprak'. Ik kan alleen maar zeggen dat een dergelijke God helemaal geen God is, want God heeft noch handen, noch een mond, noch een stem, noch enig kenmerk dat we kennen... Ze spreken over hem als zijnde boos of jaloers, wraakgierig, bedroefd – kortom als over iemand die in ieder opzicht meer mens is dan een god. (...) Laten we spreken over hun systematische verbastering van de waarheid, hun misverstaan van enkele eenvoudige filosofische principes – waarvan ze natuurlijk een volledige puinhoop maken. (...) Veel van de gedachten en ideeën van de christenen zijn beter – en eerder – geformuleerd door de Grieken. Achter deze zienswijze bevindt zich een oude doctrine die vanaf het begin der tijden heeft bestaan."*⁵

Doordat de christenen wel de historische gebeurtenissen overnamen maar de spirituele, mystieke betekenis niet begrepen is een 'plat' soort Christendom overgebleven. Een vorm van Christendom waar we nog altijd mee worstelen. Ik begrijp nu veel beter waarom.

5. Freke en Gandy, *'De mysterieuze Jezus'*.